

за все, в цілому інститут прав людини (як соціальний фундамент гуманізму) завжди залишатиметься одним з найвищих моральних ідеалів, до втілення в життя якого мають поступово (але нездоланно) наближатися кожне суспільство, кожна держава, а зрештою — й усе людство. Усі вони повинні, начебто, змагатися за якнайшвидше, якнайповніше наближення до нього.

У цьому і вбачається довічно прогресивний характер сучасного міжнародного інституту прав людини, і на цьому має ґрунтуватися оптимістична віра в його здійсненність, реалізованність.

Список літератури: 1. Петришин А.В. К вопросу об общетеоретическом понятии прав человека//Пробл. законності. - Вып. 32. - Харків; Нац. юрид. акад. України, 1997.

О.В. Тарасов, канд. юрид. наук

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Майбутні покоління ще мають пізнати глибинну сутність Загальної декларації прав людини у філософському, соціально-політичному, духовно-моральному та інших аспектах розвитку цивілізації. За час свого 50-річного існування її норми поширилися далеко за межі резолюції-рекомендації Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 р., ставши універсальними, загально-визнаними стандартами плюралістичної демократії (1, с. 132).

Усе частіше в міжнародно-правових актах і національному законодавстві зустрічаються посилання на Загальну декларацію як найбільш авторитетний документ у галузі прав людини, який потребує чіткого з'ясування його юридичної природи. При цьому слід розрізнити два аспекти проблеми — міжнародний і національний (внутрішньодержавний).

У доктрині міжнародного права справедливо відзначається, що всі резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо відносин ООН з державами або держав між собою не є юридично обов'язковими (8, с. 164). Загальна декларація прав людини є високоавторитетним документом рекомендаційного характеру; жодна держава — член ООН не була проти її прийняття, лише 8 держав — Білоруська РСР, Польща, ПАР, Саудівська Аравія, СРСР, Українська РСР, Чехословаччина і Югославія — утрималися при голосуванні (7, с. 61), хоча,

на нашу думку, морально-політичний вплив Декларації на регулювання міжнародних відносин за своєю силою перевищує іноді навіть деякі міжнародні договори.

Однак і юридичне значення Декларації має набагато більшу вагу, ніж проста рекомендація державам-членам ООН. По-перше, резолюції Генеральної Асамблеї ООН, особливо прийняті одностайно, незрідка розглядаються як офіційне тлумачення відповідних положень Статуту ООН (8, с. 164). Зокрема, Статут ООН безпосередньо не вказує серед своїх принципів захист прав людини, хоча в загальній формі підтверджує в преамбулі "віру в основні права людини... в рівноправність чоловіків і жінок...", а серед цілей ООН вбачає необхідність заохочування та розвитку "поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без різниці раси, статі, мови і релігії" (п. 3 ст. 1) та ін. Декларація вперше дала офіційне тлумачення відповідних статей Статуту ООН, фактично вказала на існування нового принципу міжнародного права — захисту прав людини і розкрила його зміст. Таким чином, Декларація є важливим засобом для визначення існування і змісту норм міжнародного права.

По-друге, увесь подальший розвиток міжнародного права у сфері захисту прав людини так чи інакше ґрунтується на ідеях Загальної декларації прав людини 1948 р. Достатньо вказати, що сама Декларація затверджувалася як документ, на підставі якого передбачалося розробити і прийняти єдиний міжнародний договір про права людини. Згодом міждержавні протиріччя призвели до того, що замість одного міжнародного договору було прийнято два — Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. (набрали чинності в 1976 р.). Ще раніше (з 1953 р.) почала діяти Європейська конвенція з захисту прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 р. У цих та інших юридично обов'язкових документах відбиті норми Декларації, вони багато в чому прямо посилаються на неї. Отже, Декларація була і залишається важливим етапом у процесі міжнародного нормоутворення.

По-третє, сьогодні вже слід говорити про те, що міжнародна спільнота держав у цілому визнала (явно або мовчазно) більшість норм цього важливого документа з прав людини звичасвими нормами загального міжнародного права. З одного боку, фактично всі вони стали юридично обов'язковими через їх закріплення у міжнародних договорах універсального, регіонального і двостороннього рівня, а також у законодавстві переважної більшості держав. З іншо-

го — навіть ті держави, які не є поки що учасниками відповідних договорів, не можуть ігнорувати загальновизнаний і загальнообов'язковий принцип захисту прав людини, що є імперативною нормою сучасного міжнародного права. Зміст цього принципу і розкривається у Декларації та інших міжнародних документах. Доказом існування звичаєвих норм, які знайшли відбиття у Загальній декларації прав людини, є вся міжнародно-правова практика держав, їх національне законодавство (у першу чергу конституційне) і правозастосувальна діяльність. Таким чином, у сучасному міжнародному праві у сфері захисту прав людини поряд з нормами договорів, що є обов'язковими тільки для їх учасників, одночасно діють і звичаєві норми.

Юридична природа норм Декларації у внутрішньому правопорядку залежить від того, чи визнаються звичаєві норми міжнародного права частиною національного законодавства країни. Наприклад, ч. 1 ст. 10 Конституції Італії проголошує: "Правопорядок Італії узгоджується з загальновизнаними нормами міжнародного права" (3, с. 245). У рішенні Римського суду від 2 червня 1958 р. положення цієї Загальної декларації визнані як такі, що підлягають застосуванню згідно зі ст. 10 Конституції Італії (6, с. 28). Відповідно до ч. 1 ст. 17 Конституції Російської Федерації передбачається, що "визнаються і гарантуються права і свободи людини та громадянина згідно з загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права..." (4, с. 9).

Крім того, Декларація може застосовуватись при тлумаченні норм національного права. Так, Верховний федеральний суд ФРН в рішенні 1955 р. послався на один з пунктів Декларації як додаткового обґрунтування свого рішення (5, с. 184). А ч. 2 ст. 10 Конституції Іспанії стверджує, що основні права і свободи повинні тлумачитися згідно з Загальною декларацією прав людини і ратифікованими міжнародними договорами (2, с. 278).

Таким чином, норми Загальної декларації прав людини одержують усе більше визнання юридично обов'язкових не тільки як звичаєві норми міжнародного права, але й як специфічне джерело національного права окремих держав.

Список літератури: 1. Буроменский М.В. Политические режимы государств в международном праве. - Харьков: Ксилон, 1997. - 244 с. 2. Конституции буржуазных государств/Сост. В.В. Маклаков. - М.: Юрид. лит., 1982. - 408 с. 3. Конституции зарубежных государств/Сост. В.В. Маклаков. - М.: БЕК, 1996. - 432 с. 4. Конституция Российской Федерации. - М.: Юрид. лит., 1993. - 64 с. 5. Лукашук И.И. Меж-

дународное право в судах государств. - СПб.: СКФ "Россия-Нева", 1993. - 301 с.
6. Международные нормы о правах человека и применение их судами РФ. - М.: Права человека, 1996. - 432 с. 7. Права людини: Підручник/Ред. кол. М. Буроменський, В. Євінтов, Л. Заблоцька та ін. - К.: Право, 1997. - 225 с. 8. Яновский М.В. Генеральная Ассамблея ООН. - Кишинев: Штиинца, 1971. - 301 с.

**В.С. Семенов, канд. юрид. наук,
О.Я. Трагнюк**

ПРАВОВЕ ТА ПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасні загальновизнані стандарти в галузі прав людини є дорогоцінним надбанням усіх народів. Їх формування стало можливим лише в результаті поступового, але неухильного утвердження демократичних ідеалів, проголошення найвищими цінностями суспільства законності, свободи, рівності, поваги до особистості.

Людство, яке пройшло через горнило двох світових воєн, через безліч кривавих локальних конфліктів, пережило жорстокі диктатури, дійшло висновку, що не може бути миру і злагоди на Землі, не може бути цивілізованого життя без поваги до людини, її прав і свобод.

“Утвердження віри в основні права людини” (3) стало одним із завдань ООН, Статут якої є фундаментом захисту прав людини у всьому світі. Під егідою ООН проходив процес універсалізації прав людини в міжнародній практиці. І першим документом, створеним для реалізації цієї мети, стала Загальна декларація прав людини, прийнята у Парижі Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Цей день ми нині відзначаємо як День прав людини.

Загальна декларація містить широкий спектр прав і свобод. Вона визнає і природний характер прав людини. У першій же статті, автором якої був Рене Кассен¹, проголошено, що “всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах”. Декларація закріплює конкретний перелік цих прав, поділяючи їх на дві великі групи: громадянські і політичні — з одного боку, та соціальні,

¹ Рене Кассен (05.10.1887 р.-20.02.1976 р.). Французький юрист і дипломат. Під час Другої світової війни працював на ключових постах руху “Вільна Франція”. З 1947 р. по грудень 1948 р. — голова Комісії ООН з прав людини; зробив суттєвий особистий внесок у підготовку проекту Загальної декларації прав людини. У зв'язку з 20-річним ювілеєм Декларації удостоєний Нобелівської премії миру.